

RÁKÓ ERZSÉBET

A GYERMEKSZEGÉNYSÉG

gyermekvédelmi aspektusai

A gyermekszegénységet több ok miatt is fontos megvizsgálni gyermekvédelmi szempontból. Egyrészt a gyermekkori nélkülözés kedvezőtlenül befolyásolja a gyermek fejlődését, jövőjét. Másrészt a gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások igénybevételére az esetek egy részében éppen a családok kedvezőtlen anyagi helyzete miatt kerül sor. Darvas és Tausz (2000) hangsúlyozza, hogy a gyermekek a szegénység szempontjából is speciális helyzetben vannak, nincs idejük „jobb időkre” várni. A gyermekkori nélkülözés és depriváció következményei egész életpályájukat meghatározhatják. A rossz egészségi állapot, a gyenge iskolai teljesítmény, a tanulási-, magatartási- és beilleszkedési zavarok, az iskolai lemorzsolódás a későbbi társadalmi beilleszkedés szempontjából kedvezőtlen előjelek.

Ebben a tanulmányban bemutatjuk, hogy a Gyermekvédelmi törvény által szabályozott ellátások és szolgáltatások hogyan járulnak hozzá a gyermekszegénység kezeléséhez, valamint áttekintjük a gyermekszegénységre vonatkozó adatokat néhány kutatás tükrében.

Andorka (2006) a szegénység négy típusát különbözteti meg a rendszerváltás utáni Magyarországon. Az elsőbe a hagyományos szegénységet sorolja, amit már a rendszerváltás előtt is ismertek. Hagyományosan szegények a szakképzetlen munkások és a mezőgazdasági fizikai réteghez tartozók, elsősorban a falusiak és öregek. A második típust az új szegénység alkotja, ami a rendszerváltás után jelent meg. Ide a munkanélküli, városi középkorú, családos munkás emberek tartoznak. A következő a demográfiai szegénység. A rendszerváltás után a szegénység az idősebb korosztályoktól a gyermekszegénység felé tolódott el. A szerző szerint a rendszerváltás vesztesei a gyerekek. A negyedik az etnikai szegénység, ahova a legalább félmillió roma lakosság tartozik.

*...a rendszerváltás
vesztesei
a gyerekek...*

Spéder (2000) Andorka (2006) szegénység fogalmát kibővítette a szociálgeográfiai szegénységgel, amin a területi és települési egyenlőtlenségeket érti. A szegénység ezen tipológiáját azért tartjuk fontosnak, mert mind a 4-5 típusban jelen vannak a gyerekek. A demográfiai szegénység pedig kifejezetten őket érinti.

A gyermekek fokozatosan váltak a modern szociálpolitika önálló célcsoportjává. A rájuk irányuló ellátások elsősorban az oktatás és egészségügy területén váltak széleskörűvé és integráló jelentőségűvé. A társadalombiztosítási és egyéb pénzbeli szociális transzferek között viszonylag későn alakultak ki a kifejezetten gyermekekre irányuló ellátások. Ezek színvonala – minden retorika ellenére – a többi ellátáshoz viszonyítva az országok többségében alacsony maradt, s teljes összegük az állami összkiadásokon belül viszonylag alacsony részarányt képvisel. A gyermekszegénység leküzdése és a társadalmi integráció erősítése az utolsó 10-15 évben növekvő nyomtérket kapnak. Ennek ellenére a közkiadások csökkentésére irányuló nyomás sokszor érinti a családi-gyermeki ellátásokat is, s ez a nyomás különös erővel érvényesült a kelet-közép-európai országokban. (Darvas, 2000. 7.)

A hátrányos helyzet és a veszélyeztetettség gyakori, de nem szükségszerű velejárója a *gyermekszegénység*. A gyermekszegénység kérdése nem túl régen került a magyar társadalom figyelmének középpontjába. A rendszerváltás utáni években a gyermekek helyzete indokoltá tette, hogy átgondolásra kerüljön az őket érintő juttatások, ellátások rendszere.

Bármilyen szegénységi definíciót alkalmazunk és bármilyen súlyozást, ekvivalencia skálát használunk, a gyermekek szegénysége Magyarországon feltűnő és világszerte nő. Ezért egyetérthetünk az UNICEF (1993) fi-renzei kutatóközpontjának azzal a megállapításával, hogy a gyermekek a rendszerváltás nagy vesztesei közé tartoznak Közép-Kelet Európában. Súlyosnak látom a magyar társadalom szempontjából azt a tényt, hogy gyermekeink jelentős része gyermekkorának legalább egy részében szegény körülmények között nevelkedik fel. Ez táplálkozásuktól az iskolai előmenetelükig életük legkülönbözőbb oldalait befolyásolhatja rendkívül károsan. (Andorka, 2006. 139.)

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartja a veszélyeztetett gyerekek számát. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a veszélyeztetettség fogalmának meghatározása, értelmezése nehézséget jelent mind az elméleti mind a gyakorlati szakemberek számára. A szakirodalomban a fogalomnak többféle definíciója létezik, így Gáti (1987), Kerecsi (1995), Herczog (1997), Szöllősi (2000), és Domszky (2004) is definiálta.

A szakemberek a gyakorlati munka során magukra maradnak a veszélyeztető helyzetek súlyosságának/mértékének megítélésében és az ehhez kapcsolódó döntések meghozatalában. Gyakran egyéni mérlegelés függvénye, hogy kit tartanak veszélyeztetettnek.

Gyámság alatt álló és veszélyeztetett kiskorúak

Megnevezés	2000	2003	2004	2005
Gyámság alatt álló kiskorúak száma	28 893	30 217	30 481	30 269
Nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma	264 981	232 381	225 365	223 594
Ebből:				
Környezeti okból	43 612	50 219	49 365	50 229
Magatartási okból	25 908	29 475	31 120	38 014
Anyagi okból	185 868	144 700	135 897	126 291
Egészségi okból	9 593	7 987	8 983	9 060
Családok száma, amelyekben a veszélyeztetett kiskorúak élnek	112 043	102 241	99 584	98 304

Forrás: Magyar statisztikai zsebkönyv, 2005. 95. o.

A nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma csökkenő tendenciát mutat, míg 2000-ben 264 981 főt regisztráltak, 2005-ben 223 594 fő, 2008-ban nem érte el a 200 000 főt a KSH adatai szerint.

Miközben a veszélyeztetettként nyilvántartott gyermekek száma csökken, a védelembe vett kiskorúak száma évről-évre nő, arányuk az azonos korúakhoz viszonyítva 2000 és 2008 között kétszeresére emelkedett, így 2008-ban ezer kiskorúból, már 11 volt érintett. (Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek, 2009. 35.) Ezek az adatok azt mutatják, hogy egyre gyakrabban szükséges a védelembe vételt, mint hatósági intézkedést foganatosítani, ami jelzés lehet arról, hogy a gyerekek egy meghatározott csoportja, különböző okok miatt ugyan, de egyre nehezebb élethelyzetbe kerül.

A statisztika négy fő ok csoportot különböztet meg a veszélyeztetettség szempontjából. Ezek az anyagi, környezeti, egészségi és magatartási okok.

Az anyagi okok miatt veszélyeztetett gyermekek száma magas, kb. az esetek felében emiatt, míg másik felében környezeti, magatartási, egészségi ok miatt váltak veszélyeztetetté. A gyerekek magas arányú anyagi veszélyeztetettsége arra enged következtetni, hogy a családok jövedelmi mutatói alacsonyak, aminek oka lehet többek között a munkanélküliség.

A Magyarországon jellemző regionális egyenlőtlenségek és a belőlük fakadó hátrányok hatással vannak a gyermekvédelemre. A veszélyeztetett gyermekek száma régióként eltérést mutat, amit a következő adatokkal szemléltetünk.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a kiskorúak veszélyeztetettsége 2008-ban 1000 lakosra számítva az észak-alföldi régióban volt a legmagasabb. Ebben a régióban ezer 18 év alatti lakosra négyszer több veszélyeztetett jutott, mint a legkedvezőbb helyzetű Közép-Dunántúlon. Az Észak-Alföldön élt a veszélyeztetett gyermekeket nevelő családok 27 százaléka, az egy családra jutó veszélyeztetett kiskorúak száma is itt volt a legtöbb. A kiskorúak szempontjából kifejezetten hátrányosnak tekinthető az észak-magyarországi és a dél-dunántúli régió is. Ezekben 1000 megfelelő korú kiskorúra vetítve a veszélyeztetett gyerekek száma 129 és 111 volt. Az adatok szerint a gyerekek helyzete a legmegnyugtatóbb a Közép- és Nyugat-Dunántúlon, valamint Közép-Magyarországon. (Szociális védőháló a régiókban, 2008. 16.)

A gyermekvédelmi törvény szerint anyagi ok miatt nem lehet gyermeket kiemelni a családból. Az előbbieken bemutatott adatok alapján vélelmezhető, hogy – a törvény szellemével ellentétben – ma is elsősorban anyagi ok miatt kerülnek intézménybe a gyermekek. Az is tény, hogy az okokat nehéz egymástól elválasztani, hiszen az anyagi okok sokszor vonzzák magukkal a környezeti vagy akár egészségügyi okot.

A gyermekek családba való neveléséhez nyújt segítséget a Gyermekvédelmi törvény a pénzbeli és természetbeni támogatásokkal. Ezek közül az egyik legjelentősebb a rendszeres gyermekvédelmi támogatás, amire jogosult minden gyerek, akinek a családjában az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj legkisebb összegét, valamint az egy főre jutó vagyon nem haladja meg a törvényben meghatározott mértéket és a családban történő nevelkedés nem áll a gyermek érdekével ellentétben. A támogatást mindenki megkapta, aki a feltételeknek megfelelt.

Az anyagi okok miatti veszélyeztetettség megelőzésében jelentős szerepe lehetett ennek az ellátásnak. Ferge Zsuzsa (2000) felhívta a figyelmet a segély ellenőszönző hatására. Ez a törvény első ízben szabályozta a gyermeksegélyezést, majdnem európai módon. A gyermekvédelmi támogatás a korábbi nevelési segéllyel ellentétben nem diszkrecionális, nem ötletszerű kegy, hanem jogszerű alapokra helyeződött. Ugyanakkor sem a technikája, sem a szemlélete nem vált eléggé korszerűvé. Igazságtalan a család tényleges helyzetéhez nem igazodó egyösszegű segély, amelynek ellenőszönző hatása is számottevő. A segélyezés most már két (vagy több) törvény alapján történik, s nem a „családot”, hanem külön a gyermeket, külön a munkanélkülit, külön az időset segélyezi. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekvédelmi törvény nem biztosítja: a segély valóban elég legyen a leg súlyosabb problémák megoldásához, például ahhoz, hogy megmaradjon a fedél a gyermekes családok feje fölött. (Ferge, 2000. 226.)

A gyermektársadalom helyzetét jól jellemzik a következő adatok: 1998-ban 806 472 gyermek, míg 1999-ben 822 187 gyermek, 2005-ben pedig

620 000 gyermek részesült rendszeres gyermekvédelmi támogatásban. Ez az érintett korosztály közel 30%-a.

2006-tól a rendszeres gyermekvédelmi támogatást a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény váltotta fel. Ez abban hozott változást, hogy elsősorban természetbeni juttatás (étkezés, tankönyv) formájában kapják a rászorulókat. Évente két alkalommal (július 1. és november 1-jén fennálló jogosultság esetén) pedig pénzbeli segítséggel egészül ki.

2007. decemberében 523 ezer gyermek részesült rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, akinek több mint háromnegyede 14 évesnél fiatalabb (30% 0-6 éves, 46% 7-14 éves) volt. A jogosult gyermekek kétharmada egyedüli gyermek vagy egy testvére van (33%, illetve 35%), 21 százalékuk három-, 9 százalékuk négy-öt és 2 százalékuk hat- vagy többgyermekes családban élt. (Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek, 2007. 165.)

A nehéz anyagi helyzetbe került családoknak 1997-től lehetősége van rendkívüli gyermekvédelmi támogatás igénylésére. Ezt azok a családok igényelhetik, akik létfenntartási gondokkal küzdenek, rendkívüli élethelyzetbe kerültek, betegség vagy az iskoláztatás költségei okoznak számukra nehézséget. A támogatás összegét, eseti vagy rendszeres jellegét a helyi önkormányzatok rendelete szabályozza.

A KSH adatai szerint a rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesülők száma jelentősen visszaesett, aminek oka az önkormányzatok teherbíró képességének csökkenése. Ezt az ellátást 2000-ben még havonta átlagosan 432 ezer gyermeknek folyósították, 2007-ben azonban már csak 223 ezer gyerek kapta meg. Egy esetre jutó átlagos összege 5014 forint volt 2007-ben.

A kutatások szerint, a családtámogatási rendszer által biztosított ellátások jelentős mértékben csökkenthetik a gyermekszegénységet. Az állam a családok támogatásával elismeri a gyermekvállalás fontosságát, a gyermeknevelés költségeit és ahhoz hozzá járul. A családtámogatási rendszer egyik fontos eleme az univerzális családi pótlék, amivel az állam a gyermekek nevelésének, iskoláztatásának költségeit támogatja. Összege függ a gyermekek számától, állapotától (tartósan beteg, fogyatékkal élő gyermek emelt összegű családi pótlékban részesül) és attól is, hogy milyen típusú családban él a gyermek.

Az ellátásokban 2006-ban lényeges változás következett be azzal, hogy a korábbiakban bemutatott rendszeres gyermekvédelmi támogatás megszűnt, beépült a családi pótlékba, így ennek összege jelentősen emelkedett. Családi pótlékban 2007-ben a KSH adatai szerint, havonta, átlagosan 1 997 400 gyermek részesült. A 0-18 éves korosztály 99,7%-a kapta ezt az ellátást, ami szinte a korosztály teljes elérését jelenti. Az egy családra jutó átlagos családi pótlék összege 23 031 forint.

A családi pótlék a védelembe vett gyermek esetén természetben is nyújtható. Erre akkor kerül sor, ha a gyermek veszélyeztetettsége elsősorban elhanyagolása miatt áll fenn, és a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de feltételezhető, hogy a családi pótlék célzott felhasználásával a gyermek fejlődése a családi környezetben biztosítható. A védelembe vett gyermek után járó családi pótlék összegének legfeljebb 50%-át lehet természetben folyósítani. A jegyző az eljárást hivatalból megindíthatja, ha tudomása van a gyermek elhanyagolásáról, ha a jelzőrendszer tagjai kezdeményezik azt, vagy ha a gyermekjóléti szolgálat javasolja. A jegyző megkeresi a gyermekjóléti szolgálatot, hogy 10 munkanapon belül vizsgálja meg a családi pótlék természetbeni formában történő nyújtásának szükségességét, készítsen pénzfelhasználási tervet és tegyen javaslatot az eseti gondnok személyére. A családi pótlékot legfeljebb egy évig lehet természetben folyósítani, de szükség esetén ismét elrendelhető. Az ellátás természetbeni folyósításával kapcsolatban még nincsenek adatok, mivel 2009. szeptemberétől lépett életbe a bemutatott szabályozás.

Az előbbieken elsősorban a természetbeni és pénzbeli ellátásokra fókuszáltunk, de a gyermekszegénységet nemcsak ezek mérsékelhetik. Jelentős szerepe lehet ebben a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásoknak is. Így a gyermekjóléti szolgáltatásnak, a gyermekek napközbeni ellátását és az átmeneti gondozását biztosító intézményeknek. Ezek a szolgáltatások abban nyújtanak segítséget, hogy a gyermekek családban nevelkedhessenek, a veszélyeztetettség kialakulását megelőzzék, megszüntessék.

A gyermekvédelmi szakellátás intézményei is hozzájárulhatnak a gyermekszegénységből fakadó problémák kezeléséhez, bár – ahogy az előzőekben utaltunk rá – anyagi okok miatt nem lehet kiemelni a gyermeket a családból. A gazdasági-társadalmi környezet és a gyermekvédelmi feladatok összefüggésére mutatnak rá a következő adatok. Az intézménybe bekerülő 18 évalatti gyerekek 37 százaléka az ország két gazdasági-társadalmi szempontból hátrányos helyzetű régiójában lakik. Az észak-alföldi és az észak-magyarországi régiókban. Ennek megfelelően a gyermekotthoni férőhelyek kihasználtsága is ebben a két régióban a legmagasabb, az előbbiben (90%), az utóbbiban (96%). (Szociális védőháló a régiókban, 2008. 17.)

A továbbiakban néhány gyermekszegénységre vonatkozó hazai és nemzetközi kutatást mutatunk be.

Az UNICEF Gyermekszegénység a gazdag országokban, 2005 címmel tette közzé jelentését a gyermekek helyzetéről az OECD országokban, amely megállapítja, hogy a szegénységben élő gyermekek aránya 24 OECD-ország közül 17-ben növekedett a 90-es évek eleje óta. A romló

tendencia egyértelmű az elmúlt évtized adatai alapján; azt különböző mérési módszerek is megerősítik. A legalacsonyabb a gyermekszegénység aránya Dániában és Finnországban, kevesebb, mint 3%. Ezzel szemben az Egyesült Államokban és Mexikóban ez az arány több mint 20%. Magyarország 9%-os gyermekszegénységi arányával a rangsor 9. helyén, a középmezőnyben áll, 3. helyen a Cseh Köztársaság után, de 6. helyen Lengyelország előtt.

Az adatok a relatív szegénységre vonatkoznak, amiről akkor beszélünk, ha a jövedelem az országos átlag felénél kevesebb. Az eredmények azt mutatják, hogy a világ leggazdagabb országaiban 40-50 millió gyermek nő fel szegénységben.

Az UNICEF (2005) kutatása szerint a gyermekszegénység arányát befolyásoló három legfontosabb tényező: a társadalmi trendek, a munkaerő-piaci viszonyok és a kormányzati politika. A 13 adattal rendelkező OECD-ország vizsgálatából kiderül, hogy az egyetemi végzettséggel rendelkező anyák száma nőtt. Emellett emelkedett azoknak a gyermekeknek az aránya, akiknek édesanyja fizetett állásban dolgozik. A 13 országból 10-ben ez a helyzet, négy országban pedig az emelkedés elérte vagy meghaladta a 10%-ot. Mindkét változás elvben növelheti a gyermekek számára rendelkezésre álló anyagi forrásokat. Ezzel szemben áll az a tény, hogy ugyanakkor a 13 országból hétben az alsó jövedelmi kategóriákban csökkent az apák jövedelme. Magyarország esetében az alacsony keresetűek körében mind az apák, mind az anyák foglalkoztatottsága és jövedelme csökkent a 90-es években. (UNICEF, 2005)

A szegénység enyhítésének egyik lehetséges eszköze a segélyek, a családi ellátások, szociális juttatások biztosítása.

Az UNICEF jelentés hangsúlyozza, hogy a kormányoknak módjukban áll csökkenteni a gyermekszegénységi rátákat, és adatokkal bizonyítja, hogy a családtámogatási és szociális ráfordítások növelése egyértelműen csökkenti a gyermekszegénység arányát. A kormányzati intézkedések átlagosan 40%-kal csökkenthetik azt a gyermekszegénységet, amelyet egyébként a piaci tényezők okoznának: Magyarország esetében a támogatások több mint 60%-kal redukálják a munkaerőpiacon egyébként megjelenő gyermekszegénységi arányt (23%); a legalacsonyabb gyermekszegénységi rátát felmutató országok kormányai ugyanakkor 80%-kal vagy még többel

*...a világ leggazdagabb
országaiiban 40-50 millió
gyermek nő fel
szegénységben...*

csökkentik a piaci tényezők által kiváltott szegénységet. A legmagasabb szegénységi rátával rendelkező fejlett országok a „piaci szegénységet” mindössze 10-15%-kal csökkentik.

A jelentés oly módon is vizsgálja a gyermekekre fordított kiadások megoszlását, hogy a 28, erre vonatkozó adattal rendelkező OECD-ország szociális kiadásait különféle kategóriákba osztja. A 90-es években ezen országok több mint fele a GDP magasabb százalékát fordította szociális kiadásokra. Amikor azonban ezeket a kiadásokat különböző kategóriákra bontjuk, kiderül, hogy a növekmény legnagyobb részét nyugdíjakra és az egészségügyre fordították.

Mi több, a gyermekekre és családokra fordított szociális kiadások összege valójában csökkent 1990 és 2000 között. (UNICEF, 2005)

A gyermekszegénység kérdésével az Európai Tanács is foglalkozott. Munkacsoportot hozott létre, amely vizsgálta a tagállamokban tapasztalható gyermekszegénység okait. A kutatás eredményeit 2007-ben tették közzé *Gyermekszegénység és jóllét az Európai Unióban* címmel. A Tanács fő célja az volt, hogy csökkentsék a gyermekszegénységet a tagállamok. A jelentés adatai szerint 2005-ben 97,5 millió 0-17 éves gyermek élt az EU országokban. Ebből 19 millió a szegénységi küszöb alatt vagyis a gyerekek 19%-a a szegénység kockázatának ki volt téve, a teljes népességben ez az arány 16%. Nehéz összehasonlítani a különböző országok adatait. Az EK Házartási Panel (ECHP) adatok alapján azonban megfigyelhető, hogy a 90-es évek második felében – 1996 és 2001 között – a gyermekszegénység stabilan 20% körül mozgott a 15 tagú EU-ban. A kutatás szerint a háztartások jellemzőit tekintve két típus van, ahol a gyerekek magasabb szegénységi kockázatnak vannak kitéve. Az egyik az egyszülős háztartások kategóriája. A 25 tagú EU-ban az egyszülős háztartásban élő gyerekek szegénységi kockázata kétszer akkora, mint az összes gyerek átlagos kockázata együttvéve (34% és 19%). A másik háztartástípus a nagycsaládosoké. A 25 tagú EU-ban a nagycsaládban felnövő gyerekek szegénységi kockázata 25%-os. Az egyes tagállamokban különböző arányú, 10% pl. Svédországban, Finnországban, 40% Spanyolországban, Portugáliában, Litvániában, Lettországbán, Lengyelországban. Svédországban és Németországban nem növeli a nagycsaládban élés a szegénység kockázatát.

Magyarországon az EU átlagához képest jóval több gyerek él nagycsaládban. Ezekben a gyermekszegénységi ráta 18 és 21% között alakul. Az egyszülős családban vagy a nagycsaládban élés nem feltétlenül vezet magasabb szegénységi kockázathoz, amennyiben a munkaerőpiac és a szociális politikák megfelelően támogatók. Ez a kutatás hasonlóan az OECD kutatási eredményeihez hangsúlyozza, hogy jelentősen befolyásolja a gyermekszegénységet a kormányzati politika, a szülők munkaerő-piaci

helyzete, a családtámogatások, a munkanélküliséget egy olyan folyamatos trendnek tartja, ami jelentősen kihat a gyerekekre. 2006-ban a 25 tagú EU-ban a munkaképes 18-59 éves nem tanuló lakosságnak közel 10%-a élt munkanélküli háztartásokban. Világosan kimutatták, hogy a legalacsonyabb szegénységi rátával rendelkező országok azok akik a legtöbbet költöttek szociális juttatásra. Az EU átlagot tekintve a szociális juttatások a gyermekszegénység kockázatát 44%-kal csökkentik. (Child poverty and Well being in the EU 2007)

A Társadalomkutató Intézet folyamatosan vizsgálja a szegénység és a gyermekszegénység alakulását Magyarországon is. A következőkben, egy 1997-ben és 2005-ben végzett kutatás eredményeit foglaljuk össze, ezzel illusztrálva a gyermekszegénység változását, aktuális helyzetét.

A TÁRKI által végzett kutatások eredménye szerint (Magyar Háztartás Panel, 1992–1997) a szegénység szempontjából kockázatot jelent a családi életciklus, a képzettségi hátrány, a munkaerőpiac, az etnikai hovatartozás és a regionális egyenlőtlenségek.

A korábbi vizsgálatok szerinti szegénységi ráták magasabbak a legalább három gyermeket nevelő háztartásokban, vagy akkor, ha a háztartásfő 40 évesnél fiatalabb vagy a gyermeket egyedül nevelő szülőről van szó. Az életkori csoportokat tekintve 1998/99-ben is szembevetendő a gyermekek magas szegénységkockázata ezen belül is a 0-2 éveseké, ahol a szegénység majdnem duplája az átlagosnak. (Medgyesi–Szívós–Tóth, 2000. 188. 189.)

Galasi Péter és Nagy Gyula (2000) a TÁRKI adatait elemezve a következő megállapításra jutott. 1992 és 1996 között a gyermekek helyzete romlott. Több gyermek lett szegény. Ez fokozatosan érvényes a 7 éven aluli gyermekekre. A gazdasági nehézségek, és a szűkülő szociális ellátórendszer a gyermekeket jobban érinti, mint a népesség más csoportjait, a sokgyermekes és az egyedállós szülőcsaládokban felnövő gyermekek veszélyeztetettsége nagyobb. A munkával nem rendelkező házaspárok és az egyedülálló szülők háztartásában felnövő gyermekek szegénység általi veszélyeztetettsége nagyobb. Az egykeresős családokban a munkajövedelem nem elégséges a szegénység elkerüléséhez, a szegénység a népességnek ebben a csoportjában nő. A mintában szereplő gyermekek 44 százaléka volt a vizsgált időszak valamelyik, vagy több évében szegény, a gyermekek 10 százaléka a vizsgált időszak alatt szinte folyamatosan (4-szer, 5-ször szegény) szegénységben élt, a tartós szegénység elsősorban a sokgyermekes háztartásokban nevelkedő gyermekeket érinti, valamint az egyedülálló szülők háztartásában élőket és azokat a háztartásokat, ahol a szülők egyikének sincs munkája. A gyermekek jövedelmi helyzete szorosan összefügg a munkaerő-piaci folyamatok változásával.

A TÁRKI 2005-ös Háztartás Monitor kutatás adatai alapján megállapí-

tották a kutatók, hogy a teljes népesség 12 százaléka szegény. Továbbá az is kiderült a vizsgálatból, hogy a szegénység kockázata az életkorral csökken.

A gyermeküket egyedül nevelők (33%), a három és többgyermekes (23%), valamint a középkorú egyszemélyes háztartások (25%) körében volt a legmagasabb a szegénység 2005-ben Magyarországon. (Gábos–Szívós 2006. 211)

A szerzők a korábbi kutatásokhoz hasonló eredményekről számoltak be az elmúlt másfél évtized folyamatait vizsgálva. A 30-64 éves egyedülállók, a gyermeküket egyedül nevelők, mind a sokgyerekesek szegénységi kockázata magasabb volt az átlagosnál.

*...a gyermekszegénység
Magyarországon
az elmúlt években
növekedett...*

A szerzők korábbi vizsgálataikkal szemben (Gábos, Szívós 2002, 2004.) azt tapasztalták, hogy a szegénység előfordulásának gyakorisága nő az életkorral. A 0-6 éves gyermekek körében a szegénységi ráta 11%-os, a 7-14 évesek körében 15%-os, míg a 15-18 évesek körében 22%-os. A szegénység előfordulásának valószínűsége a négy vagy több gyermekes kétszülős családok és az egyszülős háztartások esetében a legnagyobb.

Gábos–Szívós (2006) szerint a következő tényezők befolyásolják a gyermekszegénységet:

Az iskolázottság jelentősen befolyásolja a szegénység csökkenését. Az apa felsőfokú végzettsége tízszeresére csökkenti annak az esélyét, hogy gyermeke szegénységben éljen. Az alacsony jövedelmű szülők gyerekei közel háromötöde községeekben él. A roma gyerekek aránya 15%-os az összes megfigyelt gyermek kétszerese. A szegénység szorosan összefügg a szülők munkaerő-piaci helyzetével, de a szegénységben élő gyerekek közel fele olyan családban él ahol az apa foglalkoztatott. A jóléti transferek a családtámogatási rendszer ellátásai csökkentik a gyermekek szegénységét.

A TÁRKI kutatásai alapján megállapítható, hogy a 2005-ös eredmények megerősítették a korábbiakat. A gyermekszegénység Magyarországon az elmúlt években növekedett és ebben a gyerekek életkorának előre haladásával sem mutatkozik javulás. Magyarországon a családtámogatások a gyermekek szegénységi kockázatát 36%-kal vagy többel csökkentik. Magas a szociális juttatások hatása, de kedvezőtlen a kiindulási helyzet, mert magas munkanélküliségi szint keveredik az alkalmazásban állók szegénységével.

Ezeknek a problémáknak a kezelésére dolgozta ki Ferge Zsuzsa és munkatársai a „Legyen jobb a gyerekeknek” című Gyermekszegénység elleni Nemzeti Stratégiát a 2007-től 2032-ig terjedő időszakra. A program célja,

hogy csökkentse a gyermekszegénységet és a mélyszegénységet. Célja továbbá egészséges életfeltételeket biztosítani a korai évevektől kezdve, a gyermekek képességeinek korai fejlesztése különböző programok, szolgáltatások révén, a regionális és etnikai egyenlőtlenségek csökkentése, a szülők foglalkoztatásának javítása, szegregáció csökkentése, lakáskörülmények javítása a szociális szolgáltatások fejlesztése. A program első évének értékelésében Bass (2008), Darvas (2008), Farkas (2008), Ferge (2008), megállapították, hogy 2007-ben a gyerekes családok helyzete romlott. A gyermekes családok helyzetének romlása nem független az ország általános helyzetétől: 2006 és 2007 között a gazdasági növekedés visszaesett és a reáljövedelmek csökkentek. A családok anyagi helyzetét meghatározó tényezők között lényeges tételt jelentő családtámogatási rendszer elemei (a legsebezhetőbb csoportoknál nagyobb családi pótlék emelés, családi alapú segélyezés) az elmúlt két évben elsősorban a legrosszabb helyzetű csoportok végletes leszakadását lassították, a mélyszegénységet valamennyire enyhítették, de a gyermekszegénység növekedését nem akadályozták meg. A gyerekek szegénységében jelentős szerepe van a foglalkoztatás alacsony szintjének, a foglalkoztatott nélküli háztartásban élő gyermekek száma 2005 óta ismét emelkedett (12,6%-ról 14,3%-ra. (Bass, Darvas, Farkas, Ferge 2008)

A kutatók többsége Kozma (2003), Darvas–Tausz (2006), Gábos–Szívós (2006), Ferge és munkatársai (2008) a gyermekszegénység kezelésének lehetőségét a szülők foglalkoztatási szintjének növelésében látja. A foglalkoztatás szintje Magyarországon nemzetközi összehasonlításban is alacsony. A gazdasági világválság és más tényezők hatására az elmúlt években nőtt a munkanélküliek száma. A KSH adatai szerint, 2009 I–III. negyedévében a foglalkoztatottak száma 97,4 ezerrel volt alacsonyabb, a munkanélkülieké pedig 87,1 ezerrel több, mint egy évvel korábban. (Statistikai tükör, 2009.) A munkanélküliek számának növekedése, a kedvezőtlen gazdasági helyzet a gyermekszegénység szempontjából is további nehézséget okoz. Így az ebből fakadó problémák kezelése, a gyermekek helyzetének javítása továbbra is kihívást jelent a gyermekjóléti és a gyermekvédelmi intézmények számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest.
- Bass László – Darvas Ágnes – Farkas Zsombor – Ferge Zsuzsa (2008) A gyermekszegénység elleni küzdelem állása 2008-ig www.gyerekesely.hu 2009. 04. 10.
- Child Poverty and Well-Being in the EU 2007 www.ec.europa.eu/employment-social/publications/2008/ke3008251-en.pdf 2008. 09. 15.
- Darvas Ágnes – Tausz Katalin (2000): Gyermekszegénység és családtámogatások. www.eszmelet.tripod.com 2006-12-03.
- Darvas Ágnes (2000): Utak vagy tévutak? A családtámogatások alakulása Közép-Kelet-Európában a rendszerváltás óta PhD disszertáció ELTE BTK Szociológiai és Szoci-

- álpolitikai Intézet és Továbbképző Központ – Szociálpolitika doktori képzési program, Budapest.
- Darvas Ágnes – Tausz Katalin (2006): Gyermekszegénység, DEMOS Magyarország, Budapest.
- Darvas Ágnes – Tausz Katalin (Szerk.) (2000): Gyorsjelentés a gyermekszegénységről Magyarországon és Romániában. Szociális Szakmai Szövetség Budapest.
- Domszky András (2004): A gyermekvédelmi szakellátás értékhatára a szakellátás alapértékeinek érvényesülését szolgáló biztosítékok, technikák In Domszky András (szerk.): Gyermekvédelmi szakellátás. Budapest, NCSSZI
- Ferge Zsuzsa (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület Budapest.
- Filó Erika – Katonáné Pehr Erika (2006) Gyermeki jogok, gyermekvédelem HVG-ORAC. Budapest.
- Gábos András – Szívós Péter (2006) A gyermekszegénység és néhány jellemzője Magyarországon In Kolosi-Tóth-Vukovich (szerk.) (2006): Társadalmi Riport 2006. TÁRKI, Bp.
- Gábos András (2009): A gyermekszegénység csökkentését célzó kormányzati beavatkozások: irodalom-áttekintés In Esély 5. sz. 48–68.
- Gáti Ferenc (1982): Gyermekvédelem az iskolában. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Gyermekszegénység a gazdag országokban 2005 Az UNICEF firenzei kutatóközpontjának hatodik „bizonyítvány” jelentése a gyermekek helyzetéről az OECD országokban. www.unicef.hu 2005. 04. 10.
- Herczog Mária (1997): A gyermekvédelem dilemmái. Pont Kiadó, Budapest
- Kapros Tiborné (szerk.) (2008): Szociális védőháló a régiókban. KSH, Miskolc
- Kerezi Klára (1996): Gyermek, család, társadalom. In Szilvási Léna (szerk) (1996): Gyermek-Család-Társadalom Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Kerezi Klára (1995): A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kozma Judit (2003): A szegénység pszichológiai vonatkozásai In Esély 2. sz. 15–30.
- Lakatos Judit, Tokaji Károlyné (szerk.) (2008): Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek 2007 KSH, Budapest
- Lakatos Judit, Tokaji Károlyné (szerk.) (2009): Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek 2009 KSH, Budapest
- Medgyesi Márton – Szívós Péter – Tóth István György (2000): Szegénység és egyenlőtlenségek: generációs eltolódások. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.) (2000): Társadalmi Riport 2000. TÁRKI, Budapest
- Statisztikai tükör, 2009. KSH Budapest
- Szöllősi Gábor (2000): Hogy fogalmunk legyen róla... A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. In Esély 4. sz. 39–71.
- UNICEF (2006): Innocenti Social Monitor 2006 Understanding Child Poverty in South-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States. UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence.

FELHASZNÁLT TÖRVÉNYEK

1998. évi LXXXIV. A családok támogatásáról szóló törvény

1997. évi XXXI. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

forrás: A szociális munka és a gyermekvédelem jogi kézikönyve Kjk. Kerszöv, Budapest.